

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧА СПАДЩИНА МИРОНА КОРДУБИ

Стаття присвячена комплексному дослідженню джерелознавчої спадщини М. Кордуби в контексті поступу української історіографії першої половини ХХ ст.

Наголошено, що вчений був новатором у галузі теорії та практики дослідження топонімічних джерел. З'ясовано, що М. Кордубі належить перша в українській гуманітаристиці спроба систематики топонімічних джерел за критерієм семантики їх твірних основ. Згідно цієї систематики виокремлено краєзнавчі, особові, колонізаційні, фортифікаційні, службові, пільгові, лісові, церковні, корчмарські та жартівливі топоніми. Доведено, що важливою рисою тогочасних топономастичних студій М. Кордуби було намагання скооперуватися у справі вивчення ономастикону з дослідниками з інших українських земель.

У висновках відзначено універсальність джерелознавчої праці М. Кордуби, котрий був як самостійним збирачем топоніміки й організатором колективної збирацької праці, так і пропонував оригінальні вирішення теоретичних аспектів топономастики як важливої історичної субдисципліни.

Ключові слова: М. Кордуба, спеціальні історичні дисципліни, джерелознавство, топоніміка, географічні назви, українська історіографія.

У модерній українській історіографічній традиції Мирон Кордуба знаний як новатор у галузі теорії та практики спеціальних історичних дисциплін. При цьому чи не найбільше на сьогодні з'ясований внесок ученого в становлення історичної географії. Натомість, Кордуба-джерелознавець надалі практично незнаний нашим сучасникам. Це ускладнює коректну реконструкцію його інтелектуальної біографії, адже саме вихованець львівської історичної школи по праву вважається піонером дослідження такого важливого виду лінгвістичних джерел як топонімічні.

Українська історіографія ХХ ст. неодноразово зверталася до топономастичної спадщини М. Кордуби. Цій проблемі присвячені праці Д. Бучко [1], І. Чеховського [14], О. Піха [13] та ін. Натомість, ці та інші дослідники розглядали зацікавлення видатного вченого українським ономастиком здебільшого крізь призму предметної сфери історичної географії та галицького краєзнавства. При цьому власне джерелознавча складова топономастичного доробку історика до сьогодні практично не з'ясована. Цим і зумовлена актуальність нашої розвідки.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні джерелознавчої спадщини М. Кордуби в контексті поступу української історіографії першої половини ХХ ст.

Витоки зацікавлення вченого українським ономастиком сягають ще початку ХХ ст., коли він працював професором Другої Чернівецької гімназії. Цей інтерес був викликаний тогочасними реаліями інтелектуального протистояння між представниками української та румунської інтелігенції буковинського краю, котрі емоційно переконували громадськість у автохтонності саме своїх національних спільнот на цих теренах. Як досвідчений історик, М. Кордуба цілком виправдано зауважив, що найбільш вагомими аргументами у дискусіях такого роду є дані топонімічних джерел, в яких відбито етнічний характер найдавнішої колонізації Буковини.

Уперше на потребі збирання та вивчення топонімічних джерел М. Кордуба наголосив у своїй доповіді на засіданні новоствореного Історичного товариства у Чернівцях в лютому 1904 р. Він слушно відзначив, що провідним завданням новоствореної організації повинна стати всебічна краєзнавча праця, громадським ефектом якої має бути доведення одвічної українськості буковинської землі на противагу експансіоністським тезам румунських істориків. Важливим напрямком таких краєзнавчих студій, переконував доповідач, повинно стати збирання топонімічних джерел [7, с. 1].

Утім, стверджує далі М. Кордуба, цю складну працю неможливо реалізувати поодиноким дослідникам, необхідною у даному випадку є колективна діяльність

української інтелігенції краю у справі пошуку та фіксації топонімічних джерел. Такий підхід, вказує дослідник, вповні узгоджується з актуальними історіографічними тенденціями [7, с. 1]. Поки ж така колективна праця буде організована, М. Кордуба закликав присутніх не гаяти часу, а поставити «собі задачею [взяти] одно село, ему найліпше знане, зібрати з него всі географічні назви рік, потічків, струй, частий села, доріг, частий поля, горбів, долин, нив і сіножатий, зібрати перекази народні про початок сеї оселі, звістки, відкіля прийшли перші поселенці, пояснення, які дає нарід до сеї або другої назви, а списати все то совісно, точно, задержуючи все точно так, як переказує народ, – як гарний материял до осельництва був би в короткім часі зібраний» [7, с. 1]. Відповідно до цієї окресленої програми й розпочав чернівецький історик фіксувати та каталогізувати топонімічні джерела буковинського краю.

Незабаром почали з'являтися перші праці М. Кордуби, написані на підставі віднайдені та описані ним топоніміки. У першу чергу, вчений спробував реконструювати назви найдавніших поселень буковинської землі, переконливо показуючи український характер первісної колонізації краю [6]. При цьому дослідник звертав увагу читачів на важливий момент – перекичування оригінальних назв українських населених пунктів пізнішими румунськими поселенцями та представниками австрійської влади, що спотворювало їх первісне звучання та вносило плутанину в уявлення пересічних громадян [5, с. 103–104].

У міжвоєнний час М. Кордуба помітно поглиблює зацікавлення українським ономастиком і популяризує серед колег розуміння топономастики не тільки як допоміжної історичної дисципліни, а як окремої наукової галузі з власними цілями, завданнями та методологічним інструментарієм. Уже в лютому 1920 р. на засіданні очолюваної ним Історично-філософської секції НТШ учений запропонував розгорнутий план видання історико-географічного словника Галичини. Першим кроком до реалізації цього амбітного проекту мала стати збірка топонімічних джерел. На секції було одностайно схвалено цю ініціативу М. Кордуби та доручено включити її у план роботи АК НТШ. Вже 3 березня 1920 р. свій топонімічний проект учений представив на зібранні членів цієї комісії, а за декілька днів – 12 березня – запропонував також для обговорення питальник («квестіонар») для збору топонімічних джерел [8, с. 6].

По дискусії, згаданий «квестіонар» М. Кордуба оприлюднив на шпальтах популярних львівських газет «Громадська думка» та «Вперед». У самій передмові до питальника наголошувалося на потребі фіксувати топонімічні назви винятково у такому звучанні, як їх артикулює місцеве населення, включно із зазначенням всіх варіантів акцентуації та можливої діалектної версiальності звучання. Кількаразово у передмові зверталася увага на необхідності коректного ставлення до збирацької роботи, адже «невірно та недбало виповнений квестіонар обезцінює зібраний материял і приносить для науки замість хісна шкоду» [8, с. 6]. Доволі цікавим за змістом був і сам питальник, що становив першу та найповнішу в тогочасній українській історіографії наукову програму збирання та опрацювання топонімічних джерел [8, с. 6].

М. Кордуба доволі інтенсивно зайнявся справою збирання галицької топонімії. При цьому він уперше вдало організував колективний процес фіксації топонімічних джерел, залучаючи до цієї справи як учнів старших класів львівських гімназій і студентів Українського таємного університету, так і своїх колег по львівській історичній школі, котрі, подібно до нього самого, працювали педагогами в середніх навчальних закладах і могли залучити до справи найбільш тямущих вихованців. Ці колективні зусилля у короткому часі дали результат. Так, уже через рік – у звіті про діяльність членів НТШ за 1921–1922 рр. відзначалося, що вчений «збирав материяли до українського історично-географічного словаря, до чого переглянув (до 6. V. 1922 р.) польський словар до букви «К». Окрім того зібрав коло 120 відповідей на квестіонар про топографічні назви» [3, с. 15]. Утім, сам історик менш оптимістично поставився до цих здобутків:

«Се, що правда, вже цінна збірка, куди більша, чим кому не будь у нас досі вдалося зібрати, але в прирівнянню до цілої наміченої території, на котрій є більше чим 3500 громад, се ще дуже мало» [8, с. 6].

Відзначимо, що станом на 1928 р., за свідченнями самого М. Кордуби, зібрана ним топоніміка охоплювала вже більш ніж 400 населених пунктів української частини Галичини [11]. При цьому декілька з них мали по дві-три заповнені різними людьми анкети і ця інформація дозволяла взаємно доповнювати та перевіряти респондентів. Всього ж в архіві М. Кордуби відклалося понад три тисячі рукописних аркушів із матеріалами про села і міста Галичини та Буковини [13, с. 17].

Звернемо увагу на той факт, що увага до топоніміки і в міжвоєнний час, подібно як це було на початку ХХ ст., значною мірою актуалізувалася також суспільно-політичними чинниками. Йшлося про потребу опонування агресивним колонізаторським діям нової влади, котра намагалася гвалтовно затерти українськість галицьких земель, утім, і через заміну оригінальної топоніміки західноукраїнських земель спольщеною або й цілковито вигаданою географічною номенклатурою. При цьому найбільш запеклі дискусії точилися довкола етноніму «українець», котрий польські урядовці прагнули замінити застарілим «русин»; як також і топонімів «Західна Україна» та «Галичина», що мали в уяві нових можновладців поступитися штучно сконструйованому терміну «Східна Малополюща». З метою надання легітимності цим змінам, у Варшаві планувалося скликати нараду польських і українських учених для обговорення топоніміки східно-галицьких земель. Прикметно, що українська сторона саме на М. Кордубу поклала відповідальне завдання опонувати польським «експертам».

Ще одним серйозним викликом перед українською громадою міжвоєнної Польщі стала потреба утвердження одвічності національного характеру Наддністрянщини. Йшлося про те, що нова влада через засоби масової інформації змальовувала українців пізнішими колонізаторами Галичини, а не її автохтонним населенням. Звідси робилися висновки про право поляків панувати над захопленими територіями. І тут, твердить М. Кордуба, вивчення топонімічних джерел допоможе аргументовано опонувати польській пропаганді. «Збірка та розслід географічних назв дасть нам тверду підставу до зовсім докладного визначення давних українських етнографічних меж», – наголошував учений [8, с. 7].

Обґрунтовуючи евристичну унікальність топоніміки, М. Кордуба уперше в українській історіографії звернувся до минулого топономастики як важливої складової історичного джерелознавства. Він наголосив, що саме епоха романтизму, проголосивши нації головним об'єктом історичної науки, розпочала пошуки «нових доріг, нових, певніших жерел» [8, с. 3]. Першим українським топономастом, свідомим джерельної специфіки об'єкту свого зацікавлення, М. Кордуба називає засновника наукового українознавства Михайла Максимовича. Саме його, опублікована в 1837 р. праця «Откуда идет русская земля?», дала початок українській топономастиці. В ній, тоді ще молодий професор ботаніки Московського університету, вступив у дискусію з іменитими норманістами, оперуючи ономастичними джерелами. Власне з його легкої руки топонім «Русь» вперше аргументовано почали пов'язувати з гідронімами історичної Київщини, а не з прибульцями-варягами, як це традиційно робила тогочасна історична наука. Вказуючи на новаторство Максимовича-топономаста, М. Кордуба відзначив, що своїм прикладом він ініціював збирацьку працю по обидва боки Збруча – як на Наддніпрянщині, так і в Галичині. Іншою важливою рисою топонімічних студій першого ректора Київського університету, як визначного філолога, М. Кордуба називає спроби опрацювання зібраної топоніміки інструментарієм порівняльно-історичної лінгвістики, що уможливило йому здійснити етимологічний аналіз зібраних географічних назв [10, с. 1–4].

Справу М. Максимовича, твердить М. Кордуба, продовжив Олександр Лазаревський. Обраний членом губерньського статистичного комітету в Чернігові, в

1863 р. він виступив із проектом-запискою про проведення етнографічного обстеження краю. Історик підготував відповідний питальник, котрий розіслав місцевим священикам. Із 20 пунктів цього питальника перші сім були зорієнтовані на збирання топонімічних джерел. Аналізуючи «квестіонар» О. Лазаревського, галицький дослідник відзначив, що він «був ще дуже неповний, але його вага в сім, що се перша програма збірки українських географічних назв» [10, с. 5]. На жаль, інертність виконавців зумовила мізерний результат від цієї важливої ініціативи.

Майже одночасно з О. Лазаревським, на Наддністрянщині подібну справу ініціював Венедикт Площанський. У 1861 р. зі шпальт часопису «Слово» він звернувся до читачів із закликом надсилати матеріали для укладання топографічно-статистично-історичного опису «Червоної Руси». До відозви він додав стислий питальник для фіксації місцевої топоніміки. Його новацією стало прохання до опитувачів записувати також народну назву населених пунктів, а також звертати особливу увагу на назви їхніх поодиноких частин. Але і в цьому випадку адресати – місцеве духовенство – не зрозуміли важливості справи В. Площанського, тож «відповіді надходили дуже скупо і пиняво» [10, с. 6].

Наприкінці ХІХ ст. до повного розуміння наукової ваги та евристичної специфічності топонімічних джерел доходить лише харків'янин Микола Сумцов. Під впливом чеських дослідників, вказує М. Кордуба, він уперше в українській науці «звертає увагу на різні способи пояснювання географічних назв, на величезне багатство т. зв. межевих назв (назв піль, лісів, лугів, горбів, багон і т. п.), ділить назви на підставі їхніх закінчень, подає список особових імен, від котрих творено топографічні назви, обговорює різні категорії назв осель після їхнього походження, а в кінці вказує необхідність пильного визбирування місцевих переказів, зв'язаних з назвами» [10, с. 8].

У модерній українській гуманітаристиці новатором систематичного збирання українських ономастичних джерел М. Кордуба називає довголітнього вченого секретаря НТШ Володимира Гнатюка. Саме йому, звертає увагу галицький дослідник, належить найбільш докладний питальник для збирання географічних назв, поширений серед представників місцевої інтелігенції. Втім, інертність останньої дала цілком від'ємні результати – укладач питальника отримав лише пару відповідей. Цю справу намагався продовжити колега М. Кордуби по львівській історичній школі Степан Томашівський: у 1913 р. на історичному семінарі він спробував організувати колективне збирання матеріалів для історично-географічного словника, втім, початок війни завадив цій справі.

До проблеми дисциплінарного статусу топоніміки, як важливої складової історичного джерелознавства, М. Кордуба звернувся у праці «Земля свідком минулого. Географічні назви як історичне жерело». У першу чергу, вчений вказав на багатоаспектну актуальність збирання та дослідження топонімічних джерел: «[...] Геогр[афічні] назви відкривають нам факт перворядної ваги з історії мандрівок народів та нашої території [...]. Збірка географічних назв дасть нам спромогу відшукати не одну з затрачених тепер осель, які зустрічаємо в літописях, давних грамотах, судових актах і т. и. [...] Дуже часто, при недостатчі інших даних, вже сама назва оселі дає підставу до хронології осельництва» [8, с. 7]. Поряд із істориками, звертає увагу вчений, вивчення топоніміки буде надзвичайно корисним і для мовознавців, адже топонімічні джерела нерідко фіксують давно втрачену мовну картину світу.

Далі М. Кордуба наголошує, що самим збиранням географічних назв завдання історичної топоніміки далеко не вичерпуються. З огляду на незрозумілість багатьох топонімів, відзначає він, у дисциплінарному полі історичної топономастики повинен бути присутнім методологічний інструментарій етимології як складової порівняльно-історичного мовознавства. Адже вкрай важливим, наголошує дослідник, є з'ясування етимології багатьох топонімів, що «вимагає відповідної методичної підготовки, основного знання правил звукових перемін, історичної граматики» [8, с. 9]. Без таких

знань, переконує М. Кордуба, є ризик принести науці більше шкоди, аніж користі. Тож інтерпретатору топонімічних джерел, вказує він, слід опанувати методологічний інструментарій багатьох гуманітарних наук. Та важливим першочерговим завданням, на переконання М. Кордуби, є віднотовування топоніміки безпосередньо з вуст місцевого населення. «До сеї роботи може кожний взятися, – твердить дослідник, – до неї не треба ніякого спеціального вишколення, ані спеціального знання. [...] Тільки дві прикмети мусить мати збирач: точність і сумлінність [...]». На завершення, вчений навів питальник для збирання топонімічних джерел.

М. Кордубі також належить перша в українській гуманітаристиці спроба систематики топонімічних джерел за критерієм семантики їх твірних основ, що було здійснене в праці «Що кажуть нам назви осель?». Окреслюючи суть цієї проблеми, учений відзначив: «Коли переглядати реєстр назов осель української частини давньої Галичини, не тяжко завважити, що ці назви, поза їх позірно великою різноманітністю, можна згрупувати в дві великі громади: а) назви, що мають красназничий характер, б) назви, що походять від особових імен. Обидві оці громади охоплюють 2/3 усіх назов взагалі. Поза ними остається ще кілька менших груп, що мають інші властивості» [12, с. 125–126].

Далі галицький дослідник підходить до докладної характеристик кожної з виокремлених ним груп і підгруп топонімічних джерел. «Красназничі назви, – пише вчений, – зазначають деколи тільки, так сказати б, ієрархічне становище даної оселі, звичайно з додатком, для відрізнення, прикметника або прийменника: Старе місто, Староміщина, Нове місто [...]. Деякі назви зазначають пізніший у порівнянні до інших довколишніх сіл час повстання даної оселі: Новосілка та Новосілки [...]» [12, с. 126]. Інші ж назви мають завдання зазначити якусь прикмету, властиву даній оселі, що їх відрізняє від інших. Разом із тим, ці джерела є вкрай малоінформативні як для з'ясування часу заснування населених пунктів, так і самої особи засновника. Лише у випадку назви за видами давно вимерлих звірів можна приблизно здогадатися про давність села чи міста.

Зовсім іншою є справа у випадку особових назв, адже тут кожна подає ім'я засновника й первісного власника або управителя населеного пункту. При цьому особові назви виступають у двоякій формі – іменниковій або прикметниковій. Кожна з них має окремі властиві собі закінчення, що зазвичай відповідають способові та часові постання села чи міста. За цим критерієм М. Кордуба ділить всю сукупність особових топонімів на декілька підгруп: а) іменникові назви на -ичі, -иці (наприклад, Бояничі, Малчиці, Бабичі); б) прикметникові назви, закінчені на -ь, -ів, -ин, які мають значення присвійних прикметників і відповідають на питання: чий це населений пункт (приміром, Перемишль, Павлин, Василів), в) іменникові назви на -вці, -инці, що постали за допомогою додаткового закінчення -ці до назв населених пунктів із присвійними прикметниковими закінченнями -ів, -ин, на означення населення, що жило в цих оселях (Яцківці, Болахівці, Бабинці та ін.), г) іменникові назви на -івка, що надає назвам осель зменшувального характеру і дозволяє припустити невеликий чи побічний характер цього населеного пункту.

Поряд із щойно згаданими великими групами топонімічних джерел, М. Кордуба виокремлює також менші, але також важливі для розуміння характеру заснування населених пунктів: колонізаційні, фортифікаційні, службові, пільгові, лісові, церковні, корчмарські, жартівливі або глумливі. Наприкінці своєї цікавої розвідки М. Кордуба наголошує, що його спроба класифікації галицької топоніміки далека від повноти, а радше є «спонукою до дальших дослідів на цьому, на жаль, досі зовсім занедбаному полі» [12, с. 144].

Щойно змальоване бачення М. Кордубою цілей, завдань і дисциплінарного статусу історичної топоніміки вчений популяризував як серед українських колег, так і в

середовищі гуманітаріїв Центрально-Східної Європи. Так, із доповіддю про вагомість та унікальність топонімічних джерел для реконструкції історичної картини світу галицький учений наприкінці червня 1927 р. взяв участь у скликаному Польським історичним товариством міжнародному Конгресі істориків Східної Європи та Слов'янського світу, що відбувся у Варшаві [9, с. 196–199]. У своєму рефераті «Потреба організації збирання географічних назв» він стисло змалював минуле топоніміки як історичної субдисципліни та відтворив дедалі зростаюче розуміння дослідниками минулого інформаційної унікальності цих джерел. Обґрунтовуючи необхідність солідарних зусиль топономастів регіону в справі виявлення та каталогізації топонімічних свідчень, доповідач у підсумку свого виступу звернувся до присутніх із пропозиціями налагодження міжнародного співробітництва [11, с. 101–108].

Важливою рисою тогочасних топономастичних студій М. Кордуби було намагання скооперуватися у справі вивчення українського ономастикону з дослідниками з інших українських земель. Так, завдяки М. Грушевському, вчений навіть контакти з топономастами Наддніпрянщини, зокрема, з працівниками академічної Комісії для складання історично-географічного словника української землі, що нею керував брат учителя Олександр Грушевський [2, с. 203].

Відзначимо, що крім теоретичних проблем історичної топоніміки, у міжвоєнний час М. Кордуба також намагався за допомогою даних українського ономастикону з'ясувати й суто історіографічні проблеми. Зокрема, декілька праць дослідник присвятив питанню локалізації літописних населених пунктів княжої доби, котрі зникли з мапи модерного світу. Наприклад, галицький учений уперше в українській науці здійснив вдалу спробу локалізації літописного Хмеліва [4].

Узагальнюючи образ Кордуби-джерелознавця, насамперед відзначимо цілковиту новаційність і фундаментальність студій ученого над українською топонімікою – він уперше комплексно поставив і значною мірою розв'язав питання з фіксації, класифікації й інтерпретації цього виду джерел. При цьому вкажемо на універсальність джерелознавчої праці М. Кордуби: дослідник був і самостійним, зрештою, найбільш успішним, збирачем топоніміки, і організатором колективної збирацької праці, а також пропонував оригінальні вирішення теоретичних аспектів топономастики як важливої історичної субдисципліни. Різноманітними були й завдання, котрі ставив перед собою вихованець львівської історичної школи: якомога повніше зібрати український ономастикон у його первісному народному звучанні та, давши зібраному матеріалові всебічну наукову інтерпретацію з позиції національного історичного інтересу, привернути увагу до неприглядного становища свого народу під чужоземним пануванням. З огляду на це, вповні заслужено топономастичні праці М. Кордуби вважаються за найбільш актуальну для сьогодення частину його творчої спадщини, свідченням чого є неослабна увага до них сучасних дослідників [1; 13; 14].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бучко Д. Г. М. М. Кордуба – збирач і дослідник української топонімії // Повідомлення української ономастичної комісії. Київ : Наук., думка, 1967. Вип. 3. С. 36–45.
2. Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби / Упорядник, автор вступних розділів і наукового коментаря Олег Купчинський. Львів, 2016. 422 с.
3. Звідомлення за рр. 1921–1922 // Хроніка НТШ. Львів, 1922. Ч. 65–66. С. 14–17.
4. Кордуба М. Де лежав старовинний город Хмелів? // Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергієвича Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. Київ, 1928. Т. 1. С. 153–155.
5. Кордуба М. Кілька слів про руску географічну номенклатуру // Промінь: сусп.-наук. орган русько-укр. учительства. Вашківці над Черемошем. 1905. 1 квіт. (чис. 7). С. 103–104.
6. Кордуба М. Найдавніші оселі на Буковині // Буковина. 1905. № 45/46. С. 3–4.

7. Кордуба М. Наші дезидерати на поли буковинської історіографії (Відчит на зборах «Історичного Товариства») // Буковина. 1904. № 16. С. 1.
8. Кордуба М. Земля свідком минулого. Географічні назви як історичне жерело. Львів: Накладом Археогр. Комісії Наук. Тов. ім. Шевченка, 1924. С. 3–9.
9. Кордуба М. Конференція істориків у Варшаві // Україна. 1927. Кн. 5. С. 196–199.
10. Кордуба М. Михайло Максимович і перші досліди над українськими географічними назвами // Записки НТШ. 1928. Т. 149. С. 1–8.
11. Кордуба М. Потреба організації збирання географічних назв // Conference des historiens des E'tats de l'Europe Orientale et du Monde Slave. Varsovie, le 26–29 juin 1927. Compterendu et Communications. Varsovie : Société Polonaise d'Histoire. 1928, Part 2. P. 101–108.
12. Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? // Вибрані статті / Упорядкування, переклад: Наталія Ткачова, Ольга Ткачова. Тернопіль, 2011. С. 125–144.
13. Піх О. Мирон Кордуба та розвиток української історичної географії, краєзнавства і топоніміки в Галичині в другій половині XIX – першій половині XX століття // Історичне краєзнавство (за матеріалами картотеки Мирона Кордуби). Ч. 1: Історичне краєзнавство, історична географія та картографія українських земель / Упоряд. Олег Піх, Оксана Руда. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; КІУС, 2015. С. 11–44.
14. Чеховський І. Мирон Кордуба і українська ономастика // Михайло Грушевський і Західна Україна: доповіді і повідомл. наук. конф., Львів, 26–28 жовт. 1994 р. Львів: Світ, 1995. С. 51–54.

REFERENCES

1. Buchko D. H. M. M. Korduba – zbyrach i doslidnyk ukrayinskoyi toponimiyi // Povidomlennya ukrayinskoyi onomastychnoyi komisiyi. Kyiv : Nauk., dumka, 1967. Vyr. 3. S. 36–45.
2. Vzayemne lystuvannya Mykhayla Hrushevskoho ta Myrona Korduby / Uporyadnyk, avtor vstupnykh rozdili i naukovoho komentarya Oleh Kupchynskyu. Lviv, 2016. 422 s.
3. Zvidomlennye za rr. 1921–1922 // Khronika NTSh. Lviv, 1922. Ch. 65–66. S. 14–17.
4. Korduba M. De lezhav starovynnyy horod Khmeliv? // Yuvileynyy zbirnyk na poshanu akademyka Mykhayla Serhiyevycha Hrushevskoho z nahody shistdesyatoyi richnytsi zhyttya ta sorokovykh rokoyv naukovoyi diyalnosti. Kyiv, 1928. T. 1. S. 153–155.
5. Korduba M. Kilka sliv pro rusku heohrafichnu nomenklaturu // Promin: susp.-nauk. orhan rusko-ukr. uchytelstva. Vashkivtsi nad Cheremoshem. 1905. 1 kvit. (chys. 7). S. 103–104.
6. Korduba M. Naydavnishi oseli na Bukovyni // Bukovyna. 1905. № 45/46. S. 3–4.
7. Korduba M. Nashi dezideraty na poly bukovynskoyi istoriohrafiiyi (Vidchyt na zborakh «Istorychnoho Tovarystva») // Bukovyna. 1904. № 16. S. 1.
8. Korduba M. Zemlya svidkom mynuloho. Heohrafichni nazvy yak istorychne zherelo. Lviv: Nakladom Arkheohr. Komisiyi Nauk. Tov. im. Shevchenka, 1924. S. 3–9.
9. Korduba M. Konferentsiya istorykiv u Varshavi // Ukrayina. 1927. Кн. 5. S. 196–199.
10. Korduba M. Mykhaylo Maksymovych i pershi doslidy nad ukrayinskymy heohrafichnymy nazvamy // Zapysky NTSh. 1928. T. 149. S. 1–8.
11. Korduba M. Potreba orhanizatsiyi zbyrannya heohrafichnykh nazv // Conference des historiens des Etats de l'Europe Orientale et du Monde Slave. Varsovie, le 26–29 juin 1927. Compterendu et Communications. Varsovie : Société Polonaise d'Histoire. 1928, Part 2. P. 101–108.
12. Korduba M. Shcho kazhut nam nazvy osel? // Vybrani statyi / Uporyadkuvannya, pereklad: Nataliya Tkachova, Olha Tkachova. Ternopil, 2011. S. 125–144.
13. Pikh O. Myron Korduba ta rozvytok ukrayinskoyi istorychnoyi heohrafiiyi, krayeznavstva i toponimiky v Halychyni v druhiy polovyni XIX – pershiy polovyni XX stolittya // Istorychne krayeznavstvo (za materialamy kartoteki Myrona Korduby). Ch. 1: Istorychne krayeznavstvo, istorychna heohrafiya ta kartohrafiya ukrayinskykh zemel / Uporyad. Oleh Pikh, Oksana Ruda. – Lviv: In-t ukrayinoznnavstva im. I. Krypyakevycha NAN Ukrayiny; KІUS, 2015. S. 11–44.
14. Chekhovskyy I. Myron Korduba i ukrayinska onomastyka // Mykhaylo Hrushevskyy i Zakhidna Ukrayina: dopovidi i povidoml. nauk. konf., Lviv, 26–28 zhovt. 1994 r. Lviv: Svit, 1995. S. 51–54.

Polishchuk Yu. Source heritage of Myron Korduba.

The article is devoted to the complex study of the source-historical heritage of M. Korduba in the context of the progress of Ukrainian historiography of the first half of the XX century.

It was emphasized that the scientist was an innovator in the field of theory and practice of research on toponymic sources. It was found out that M. Korduba belongs the first in the Ukrainian humanitarian system attempt of taxonomy of toponymic sources on the criterion of semantics of their creators' foundations. According to this taxonomy, local lore, personal, colonization, fortification, service, privilege, forest, church, korchmarsky and humorous toponyms are singled out. It was proved that an important feature of the current toponymic studies by M. Korduba was an attempt to cooperate in the study of onomasticon with researchers from other Ukrainian lands.

The conclusions noted the universality of source study of M. Korduba, who was an independent collector of toponymics and organizer of common collectivist work, also offered original solutions to the theoretical aspects of toponomastic as an important historical sub-discipline.

Key words: *M. Korduba, special historical disciplines, source studies, toponymics, geographical names, Ukrainian historiography.*

Одержано 15.09.2017.

УДК 94(477):321.74«1904/1912»

Олександр Федьков
(Кам'янець-Подільський)

ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ КОРПУСУ ПАРТІЙНИХ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ СПІЛКИ

У статті здійснено загальний огляд партійних джерел з історії Української соціал-демократичної спілки. Використано сучасну наукову класифікацію джерел (автор – І. Михальський), яка передбачає їхній поділ на види за спільністю походження, змістом і призначенням. Виокремлено організаційно-партійні документи, пропагандистсько-агітаційні матеріали та джерела особового походження. Програма РСДРП і статут дозволили з'ясувати централістичні принципи побудови партійної організації та роль керівних органів і місцевих соціал-демократичних осередків у її діяльності. Агітаційно-пропагандистські матеріали засвідчують, що УСДС спрямовувала свою діяльність переважно на селян і сільськогосподарських робітників. Спільчанські листівки, брошури та газети, видані великими накладками, забезпечували інформаційний супровід під час організації страйків, виборів до Державної думи, святкування 1 травня та інших кампаній. У джерелах особового походження (листах, мемуарах) відбиті важливі питання історії Української спілки. Усі зазначені джерела у комплексі дозволяють об'єктивно відтворити історію цієї соціал-демократичної громади.

Ключові слова: *Українська соціал-демократична спілка, джерела, організаційно-партійні документи, пропагандистсько-агітаційні матеріали, джерела особового походження.*

Українська соціал-демократична спілка (УСДС) була політичною організацією, яка утворилася на межі 1904 та 1905 рр., увійшла до складу Російської соціал-демократичної робітничої партії та досягла найбільшого впливу в добу Першої російської революції. На той час вона поширювала свою діяльність на більшу частину Наддніпрянської України та деякі суміжні території Білорусі та Молдови. Спілка зуміла зорганізувати широкий революційний рух трудящих міста та села, добитися обрання своїх членів до складу Державної думи Російської імперії. Її діяльність тривала до 1912 р. Проте вона не стала предметом спеціального наукового розгляду в монографічному дослідженні, вчені не аналізували також джерельну базу, яка може бути при цьому використана. Загалом історія Української соціал-демократичної спілки знайшла відображення в низці наукових публікацій. На сучасному етапі до цієї проблеми зверталися дослідники В. Головченко [88], Ю. Лавров [93], С. Наумов [96]. У низці джерелознавчих праць